

## РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд  
на **Иван Петров Петров** със заглавие  
*Формантът -nt- в старобългарски и в диахронен аспект*  
с научен ръководител **проф. дфн Искра Христова-Шомова**

от доц. д-р Валентин Гешев,  
Катедра по славянско езикознание, СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд на Иван Петров Петров със заглавие *Формантът -nt- в старобългарски и в диахронен аспект* и с научен ръководител проф. дфн Искра Христова-Шомова е с обем от 248 стр. Той е добре и логично структуриран, съдържа увод, пет глави, заключение, библиография и приложения. Главите са разбити (на места до пета степен) на 166 подглави, което прави труда прегледен и лесен за четене.

В *Първа глава* формантът -nt- се разглежда в контекста на индоевропейските езици. Набляга се на по-старите, на класическите индоевропейски езици, но се привеждат и по-нови, включително и диалектни данни. Авторът представя глаголни образувания, съществителни, назоваващи млади същества, деминутиви, хидроними и топоними, лични и фамилни имена, названия на годишни времена, абстрактни имена, прилагателни, събирателни форми, които могат да прераснат във форми за множествено число – в хетски, лувийски, тохарски, латински, старогръцки, омиров гръцки, литовски, в германските, келтските и славянските езици, в староирландски, тракийски, старонорвежки, в съвременните гръцки понтийски диалекти. Освен словообразователната функция на форманта -nt- и ролята му в глаголната парадигма (като лично окончание и като наставка за образуване на причастия) се изтъква и неговото участие в такива архаични форми като ергативните и звателните форми за среден род в хетски, в които разглежданият формант изпълнява морфосинтактични функции. Тук Ив. Петров предлага хипотеза, че първоначално формантът -nt- е имал значение на „индивидуализиращ/ активизиращ маркер, показващ засилване на определена качество, означено от корена на думата“ (стр. 33), а по-късно „е започнал да обозначава индивидуалния носител на дадени признаци“ (стр. 34).

Във *Втора глава* се представят и анализират разнообразни възгледи за произхода на форманта -nt- – от Карл Бругман и Григорий Илински до Норберт Йотингер и Аурелиус Виюнас, от XIX в. до наши дни. Разгледани са няколко десетки хипотези, които авторът на дисертацията коментира и оценява въз основа на хронологични и системни критерии.

*Трета глава* е посветена на съществителните с формант -nt- в старобългарските и среднобългарските паметници. Тук авторът използва първични източници – средновековни текстове и корпуси от текстове (98 на брой, срв. списъка им на стр. 212–218), като представя употребата на анализирания лексеми в широкия им синтактичен и стилистичен контекст. Това е и най-дългата – 80 страници – глава в дисертацията. В нея се доуточнява съставът и се разглежда семантичният обхват на старобългарските и среднобългарските съществителни с формант -nt-, техните синоними (напр. *агнѣ* и *агньць* – стр. 52; *дѣтѣ* и *дѣтищѣ* –

стр. 63), словообразователната им структура (дали са първични или вторични производни, дали са деноминални или деадективни). Тук авторът свързва изказаната от него хипотеза за първоначалното значение на формант -nt- в индоевропейския праезик със свое предположение за по-късния му семантичен развой: „От индивидуализираща наставка („характеризиращ се с признака X“, оттам в някои езици „отнасящ се/принадлежащ към X“), суфиксът е започнал да развива значение, показващо увеличен признак, откъдето е дошло експресивното значение в праславянски“ (стр. 128).

За да направи пълна картината на развитието на съществителните с формант -nt- в българския език, Ив. Петров представя – в *Четвърта глава* – тяхното разпространение и морфологичните им особености в диалектите на българския език. По-подробно са разгледани конкурентни суфикси за образуване на множествено число (срв. форми като *кученишча, кучиня, пиленишча, пиликина, ягнина, селцета* – стр. 135–136), както и падежни окончания, запазили елемент -t- при собствените имена на хора с формант -nt- в някои говори (срв. *а ти кажеш деда Колети* – стр. 141). Представяйки досегашното проучване на въпроса, авторът с право се присъединява към мнението, че в последния случай става дума за частично променени по аналогия със склонението на ъ-основите падежни окончания на съществителните с формант -nt-, а не за членувани форми, като същевременно посочва преосмислянето на тия окончания като членувани форми в по-нататъшния развой на българския език (стр. 144). Анализът в *Четвърта глава* се основава върху данни от многобройни диалектоложки проучвания, много от които върху диалекти извън съвременната територия на България.

Развитието на форманта -nt- в останалите славянски езици е представено в *Пета глава*, в която също са използвани вторични източници на езикови данни. Въпреки неизбежно обобщения ѝ характер, в нея са представени интересни и многобройни примери за голямата продуктивност на изследвания формант в славянските езици и диалекти, както и неговата конкуренция с други суфикси. Общославянската картина допълва представените от Ив. Петров данни от българските диалекти и така се очертава и онагледява значителното диахронно нарастване на продуктивността на форманта -nt- в славянските езици като цяло и особено в южнославянските езици.

Дисертационният труд на Ив. Петров съчетава диахронно и синхронно описание и формален и семантичен анализ на езиковите факти. Интересен е представеният от автора анализ на лексикалното значение на старобългарски и по-късни български думи в широкия им синтактичен и стилистичен контекст. Допълнителна заслуга на автора е разглеждането на синонимни на -nt- суфикси както в историята на българския език, така и в останалите славянски езици.

Представеният от Ив. Петров текст е богато илюстриран с примери. Особено ценен е съставеният от него корпус от употреби на думи с формант -nt- в старите български паметници. Впечатляващо е активното и съзнателно отношение на автора към редица разглеждани проблеми – по много от тях той изразява собствено мнение. Още по-впечатляващо е, че той представя своя цялостна концепция за развитието на значението на формант -nt- от индоевропейското праезиково състояние до съвременните славянски езици и диалекти.

Освен собствените възгледи на автора в дисертацията на Ив. Петров са представени критично голям брой теории и хипотези, включително и най-нови, най-вече в областта на славистиката и индоевропеистиката, с което е свързан и

големият обем и времев диапазон на представената в края на дисертацията библиография (стр. 219–248). Предметът на изследване е широк – има голям хронологичен обхват, включва голяма съвкупност от езици и разнообразни частни въпроси като например употребата на *-nt-* в ономастиката. Особено приноси са заключенията на автора относно историята на разглеждания формант в българския език и относно семантичния му развой от праиндоевропейски до съвременните славянски езици.

Ив. Петров предлага уеднаквена транскрипция на праиндоевропейските и праславянските възстановени форми, която е доближена до латинската транскрипция на староиндийските форми. Не съм съгласен с такова пренебрегване на славистичната традиция, още повече че ако читателят не може да чете формите – все едно дали староиндийски или праславянски – в общоприетата транскрипция, той едва ли ще може да ги прочете и в реформирана такава. Приветствам обаче това, че за да улесни читателя, авторът въвежда праславянските форми в най-късната им (практически раннописмена) разновидност, например \**bogъ* вместо \**bagu* и съм съгласен с твърдението му, че „реконструкцията \**bagu* е значително по-точна“ (стр. 11). Възражявам и срещу спорадичната (напр. на стр. 12) употреба на термина *славянско (езиково) семейство* вместо *славянска езикова група* (а оттук и „южна група“ – стр. 219 – вместо *южна подгрупа*), както и срещу окачествяването на суфиксите за множествено число като „словообразователни“ (стр. 129).

Авторът на разглеждания труд има ясно разбиране за историческата променливост на значението и функциите на дадена морфема, т.е. добър усет за диахронията в езика и за взаимодействието на езиковите равнища. Формантът *-nt-* е представен в различни епохи и различни езици и като словоизменителен суфикс – глаголно лично окончание, и като елемент, образуващ причастия и отглаголни имена, и като словообразователен суфикс, превръщащ пасивните имена в активни или пък означаващ носител на признак, интензификатор на признак, принадлежност, умалителност, или просто служещ за морфологична адаптация на заемки.

Трудът на Ив Петров е написан на добър и ясен език с внимателно подбрана терминология. Изложението е изключително логично и информативно. Авторът се е съобразил с направените на вътрешното обсъждане на дисертацията препоръки да разшири представените изводи (като обобщи с повече подробности изводите след отделните глави). Сега те са достатъчно нагледни и изтъкват по-добре приликите и разликите между свойствата на разглеждания формант в различни епохи и езици.

В своя дисертационен труд със заглавие *Формантът -nt- в старобългарски и в диахронна перспектива* Иван Петров Петров успешно и с много ерудиция разглежда сложно морфологично явление в много езици и в голям отрязък от време, като привежда голямо количество уместно подбрани и прецизно анализирани данни и изказва убедително звучащи собствени хипотези. Въз основа на това препоръчвам трудът да бъде издаден, за да може с него да се запознаят по-широк кръг читатели и изследователи в областта на славистиката и индоевропеистиката. Представеният от автора автореферат точно отразява текста на дисертацията и приносните моменти в нея. Предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Иван Петров Петров образователната и научна степен „доктор“.

15 април 2016 г.